

Les valls d'Andorra constitueixen des de fa gairebé set-cents anys una senyoria indivisa, compartida originàriament pels bisbes de la Seu d'Urgell i els comtes de Foix. Els drets d'aquests darrers, incorporats després a la corona de França, són en l'actualitat exercits, a títol personal, pel president de la República francesa. El punt d'arrencada i el fonament jurídic d'aquesta situació — única dins l'Europa contemporània —, cal cercar-los en els patriatges dels anys 1278 i 1288, els quals establiren, una vegada per sempre, les facultats de cada un dels co-senyors alhora que regulaven llurs relacions mútues.¹ No pretenc pas de reexaminar aquí la qüestió, tantes vegades debatuda, del condomini andorrà i el seu procés històric,² sinó d'aclarir només, en la mesura que ho permet la documentació publicada i inèdita, l'origen i la natura dels drets adquirits per l'església d'Urgell, durant els segles IX-XI, en el petit país pirinenc.

Bé que desconeixem la data d'erecció de la seu episcopal urgellessa, la seva existència històrica és atestada almenys des de l'època visigòtica. A la primera meitat del segle VI era regida per sant Just, germà dels bisbes Nebridi de Terrassa, Justinià de València i Elpidi d'Osca, el qual figura entre els prelats assistents als concilis de Toledo (527), Lleida (546) i València (547).³

¹ F. VALLS I TABERNER, *Privilegis i ordinacions de les valls pirinenques*, III: *Vall d'Andorra* (Barcelona 1920), 414-27, 429-47.

² Vegeu, entre la bibliografia abundantíssima existent sobre aquest tema, CH. BAUDON DE MONY, *Origines historiques de la question d'Andorre*, *BÈCh*, 46 (1885), 95-107; ID., *La vallée d'Andorre et les évêques d'Urgell au Moyen-Age*, *RdP*, 4 (1892), 551-571; ID., *Relations politiques des comtes de Foix avec la Catalogne jusqu'au commencement du XIVe siècle*, I (Paris 1896), 72, n. 3; J.-A. BRUTAILS, *Étude critique sur les origines de la question d'Andorre*, *RdP*, 3 (1891), 1-39; ID., *Réponse à M. Baudon de Mony*, *RdP*, 4 (1892), 571-580; F. PASQUIER, *La question d'Andorre au XIIIe siècle et au XXe siècle*, «Mémoires de l'Académie des Sciences, Inscriptions et Belles Lettres de Toulouse», IIe série, 7 (1919), 373-401; R. ANTHONY, *Recherches sur la situation politique de l'Andorre au XVIIe siècle*, «Mélanges Iorga» (Paris 1933), 41-64; J. D. TRIAS I GIRÓ, *Constitución política y personalidad internacional del principado de Andorra* (Barcelona 1890); F. PALLEROLA, *El principado de Andorra y su constitución política* (Lérida 1912); J. MIRET I SANS, *Noves y documents inèdits sobre la família senyorial de Caboet y la qüestió d'Andorra* (Barcelona 1918); F. DE LOS RÍOS URRUTI, *Vida e instituciones del pueblo de Andorra: Una supervivencia señorial* (Madrid 1920); J. M. FONT I RIUS, *Els orígens del co-senyoriu andorrà*, «Pirineos» 11 (1955), 77-104, i darrerament: B. BÉLINGUIER, *La condition juridique des vallées d'Andorre* (Paris 1970), 15-69 (bibliografia, pàgs. 329-37) i J. M. FONT I RIUS i R. GUBERN, *Perfil esquemático de historia constitucional andorrana*, dins *Les problèmes actuels des vallées d'Andorre*, «Publications de l'Institut d'Études Politiques de Toulouse», 5 (Paris 1970), 9-31.

³ SANT ISIDOR (*De viris illustribus*, c. 34, *PL*, 83, col. 1100) li atribueix un comentari al Càntic dels Càntics (*PL*, 67, col. 961-94); se n'han conservat també dues epístoles i un sermó en honor de sant Vicenç (J. VILLANUEVA, *Viage literario a las iglesias de España*, X (València 1821), 7-14, 216-21; «Bibliotheca sanctorum», 8 (Roma 1966), 37; «Vies des saints par les RR. PP. Bénédictins de Paris», 5 (Paris 1947), 546).

L'antiga *Orgia* o *Orgellia*, atesa la seva posició geogràfica, el veïnatge i la facilitat de les vies d'accés, degué exercir un paper de primer ordre en l'evangelització de les valls de la Valira, considerades des de bon principi com a part integrant de la diòcesi.

La continuïtat d'aquests lligams inicials no sembla pas haver-se interromput durant l'ocupació sarraïna, que en algunes comarques pirinenques, entre elles l'Urgellet, fou més nominal que no efectiva, i així pogueren conservar les estructures civils i religioses anteriors a la invasió pràcticament intactes.⁴ De fet trobem les sis parròquies andorranes — i això no representava segurament cap innovació — incloses entre les esglésies dependents de Santa Maria d'Urgell en l'acta de consagració de la nova catedral, l'any 839.

«Li lliurem també», declaren els signataris de l'escriptura, «les parròquies de la vall d'Andorra, això és, la parròquia de Lòria i d'Andorra, amb Santa Coloma, i de la Maçana i d'Ordino i d'Encamp i de Canillo, amb totes les esglésies i llurs possessions grans i petites».⁵

Llevat el reconeixement de la jurisdicció espiritual exercida des d'antic pels bisbes de la Seu sobre les esglésies susdites, dels drets a ella inherents i de certs privilegis de caràcter fiscal, pertocant als delmes, a les primícies i als mercats, aquest document — en el qual surt per primera vegada el nom d'Andorra — no esmenta cap altra mena de títols o concessions que indiquin una relació peculiar del territori andorrà respecte a la mitra, diferent de les altres regions compreses dins el bisbat. Pretendre fer d'ell, com s'ha esdevingut sovint, la prova número u del transferiment de la sobirania de les valls a favor dels prelatats urgellesos per part de l'emperador franc Lluís *el Piadós* és, doncs, atribuir-li un sentit i un abast estranys al seu contingut.⁶ Per a

⁴ R. D'ABADAL, *El paso de la Septimania del dominio godo al franco a través de la invasión sarracena*, CHE, 19 (1953), 13-19. Bé que els àrabs s'establiren a la conca de Tremp i a l'altra banda del Cadi, pel sud de la vall del Segre no pujaren més amunt d'Oliana. L'Alt Urgell i la Cerdanya hagueren de sofrir, amb tot, diverses vegades les anades i vingudes dels exèrcits musulmans invasors de les Gàl·lies. A Andorra — al marge de la principal via d'accés que unia la Seu d'Urgell a Llívia — és gairebé segur que no hi posaren mai els peus i, en tot cas, no s'hi instal·laren d'una manera permanent. Això explica la manca de qualsevol vestigi denotador d'una estada d'ells a les Valls, les quals no tingueren cap necessitat, doncs, d'ésser posteriorment reconquerides i repoblades.

⁵ «Tradimus namque ipsas parrochias de ualle Handorrensis idest parrochia de Lauredia, atque Andorra cum sancta Columba, siue illa Maciana, atque Hordinaui, uel Hencampo, siue Kanillaue cum omnibus ecclesiis atque uillulis uel uilarunculis earum» (P. PUJOL, *L'acte de consagració i dotació de la catedral d'Urgell de l'any 819 o 839*, dins *Estudis romànics*, II, BF, 9 (1917), 105; P. DE MARCA, *Marca hispanica siue limes hispanicus, hoc est geographica et historica descriptio Cataloniae, Ruscinonis et circumiacentium populorum*, ed. E. BALUZE (Paris 1688), ap. 1, col. 761-66; J. VILLANUEVA, *Viage*, IX, ap. 27, pàgs. 285-94).

⁶ Les mencions dels noms de l'emperador Lluís *el Piadós* i del comte Seniofred I de Cerdanya-Urgell, present a la cerimònia, són exclusivament de caràcter honorífic. Alhora que donen una major solemnitat a l'escriptura, permeten al seu autor de situar l'esdeveniment («temporibus piissimo hac serenissimo domno Hludovico imperatore augusto... atque Suniefredo illustrissimo comites») i de fer constar que la consagració de la nova església, la seva dotació i la demarcació de la diòcesi han estat

poder admetre la legitimitat d'una interpretació així caldríen en tot cas arguments més fermes que no els que ofereix una mera descripció de les pertinences i dels límits de la diòcesi, un cop refeta la catedral i reparats els estralls causats per les tropes d'Abdelmèlic, l'any 793, al seu retorn de la fracassada campanya a la Septimània.⁷

Entre el 793 i el 839, coincidint i relacionats segurament amb l'obra restauradora acomplerta durant els quaranta-sis anys intermedis, l'església d'Urgell obtingué un precepte de Carlemany (800-814) i dos de Lluís *el Piadós*: el primer, abans del 814; l'altre, el 12 de març de 835.⁸ L'lur contingut era molt similar, a jutjar pel text del darrer, l'únic que ha arribat fins a nosaltres, confirmant els anteriors. Adreçat al bisbe Sisebut, ordena que ningú no gosi usurpar els drets sobre les parròquies que el bisbat, per concessió del seu pare Carles i seva, posseïa a les comarques d'Urgell, Berga, Cerdanya, Pallars, Àneu, Cardós, Tírvia, Gistain i Ribagorça, i que cap comte no pugui retenir en benefici seu la de Llívia.

Si hagués existit, a més de les disposicions contingudes en aquests diplomes, una donació particular del país andorrà a favor de la mitra d'Urgell, resultaria verament incomprensible que el precepte de Carles *el Calb* atorgat al bisbe Guisad, el 19 de novembre de 860,⁹ i la butlla del papa Agapet II, expedida el mes de desembre de 951,¹⁰ l'haguessin ignorat completament. El primer, després de ratificar en termes idèntics als emprats en el precepte del 835 els drets concedits pels seus avantpassats a l'església mare sobre les parròquies damunt dites, l'autoritza a percebre el terç del teloneu dels mercats i dels marxants que passin per la diòcesi, i a les valls andorranes el delme

fetes amb el seu voler i sota la seva autoritat («una cum iussione prestantissimi imperatoris nostri, seu domini Sunifredi predicti comiti») (PUJOL, *L'acte de consagració*, 104). Els privilegis reconeguts a l'església urgellesa són, d'altra banda, els mateixos atorgats correntment a les altres seus episcopals de la Narbonesa. R. D'ABADAL, *La Catalogne sous l'empire de Louis le Pieux*, «Études Roussillonaises» 5 (1956), 36-41.

⁷ Sobre aquesta expedició militar vegeu, L. AUZIAS, *L'Aquitaine carolingienne*, 778-987 (Toulouse 1937), 41-42; E. LÉVI-PROVENÇAL, *Histoire de l'Espagne musulmane*, I (Paris 1950), 145-46. Després de la topada sagnant a l'Orbieu, davant Carcassona, amb l'exèrcit franc de Guillem de Tolosa, la host musulmana empenyé la retirada per la ribera de l'Aude fins a Cerdanya i d'aquí, Segre avall, cap a Lleida, saquejant i destruint les poblacions que trobà pel camí. La ciutat d'Urgell degué ésser aleshores arrasada, i l'església, derruïda; cf. R. D'ABADAL, *Catalunya carolingia*, III: *Els comtats de Pallars i Ribagorça* (Barcelona 1955), 79-80. L'acta del 839 parla d'una reconstrucció «ecclesie sancte Marie sedis Hurgellensis ... que antiquitus a fidelibus constructa et ab infidelibus destructa, atque a parentibus nostris temporibus domini et piissimi imperatoris Karoli augusti restaurata esse videtur» (PUJOL, *L'acte de consagració*, 104).

⁸ R. D'ABADAL, *Catalunya carolingia*, II: *Els diplomes carolingis a Catalunya* (Barcelona 1926-1950), 276-85.

⁹ G. TESSIER, *Recueil des actes de Charles II le Chauve, roi de France (840-860)*, I (Paris 1943), núm. 222; R. D'ABADAL, *Catalunya carolingia*, II, 286-88.

¹⁰ Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell. *Dotaliorum ecclesie urgellensis* (cartulari del segle XIII), lliber I, fol 14v, núm. 20; *Marca hispanica*, ap. 88, col. 866-67; *PL*, 133, col. 906. Sabem que pel Nadal del 951 el bisbe Guisad era a Roma, amb l'abat de Ripoll, Arnulf, el comte Sunifred de Cerdanya i altres personalitats catalanes; cf. P. KEHR, *El papat i el principat de Catalunya fins a la unió amb Aragó*, trad. de R. D'ABADAL, *EUC*, 12 (1927), 329.

del ferro i de la pega.¹¹ La segona enumera i confirma les seves possessions i prerrogatives sense esmentar per a res el nom d'Andorra. Cal suposar, doncs, que l'església d'Urgell no hi tenia encara aleshores altres drets i béns fora dels parroquials, o aquells eren tan insignificants que no valia la pena, a judici dels mateixos peticionaris, d'incloure'ls en els privilegis imperials i pontificis.

L'absència de qualsevol al·lusió a Andorra en els preceptes catalans dels primers emperadors carolingis i les ganes de suplir aquella llacuna ajudaren, possiblement, a la naixença del famós diploma, datat l'any 805, tingut i exhibit durant molt de temps com un document autèntic.¹² Segons ell, després d'expulsar els musulmans de les valls, Carlemany i Lluís *el Piadós* havien delimitat llurs fronteres, repoblat el territori i concedit als seus habitants, entre altres gràcies, l'afranquiment de tota mena de tributs, llevat del cens de la pega, i la lliure administració de la justícia, a excepció dels casos d'homicidi, rapte i incendi, reservats a la competència del comte de Barcelona. Avui tothom està, però, d'acord a reconèixer la falsedat d'aquesta suposada carta de poblament, que tant l'anàlisi paleogràfica i diplomàtica com la crítica històrica han demostrat d'una manera inqüestionable¹³. Elaborada probablement en ple segle XII,¹⁴ després de l'annexió del comtat de Cerdanya a la branca comtal barcelonina, l'any 1117, tenia com a finalitat immediata, segons totes les aparences, apuntalar els drets adquirits a Andorra pels comtes de Barcelona en llur qualitat de successors dels comtes cerdans.¹⁵ Aquest objectiu perseguit pel falsari explica alhora la manca de qualsevol al·lusió a l'autoritat del comte d'Urgell, deixat completament de banda, i la tendència contrària a la senyoria episcopal que hom hi entreveu, a la qual són oposades la constitució autònoma

¹¹ «Addiit etiam de decimis Andorrensis pagi ferri et piscis que ecclesie sue debentur» (ABADAL, *Catalunya carolíngia*, II, 287).

¹² *Monumenta Germaniae Historica. Diplomata carolinorum*, I: Pippini, Carlomani et Caroli Magni diplomata (Hannover 1906), núm. 307, pàg. 463-64. Segons el pergami original, conservat a l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell, la concessió hauria tingut lloc «anno feliciter vigesimo .IIII. domini nostri». L'any 805, que li és assignat per la majoria dels autors antics que l'esmenten, ha estat deduit partint d'aquesta indicació cronològica i del començ del regnat de Lluís *el Piadós* com a rei d'Aquitània (781). El fet d'haver-la acollida A. FITER en el *Manual Digest* (1748) i A. PUIG en el *Polítar andorrà* (1763) contribuïu particularment a reforçar la seva credibilitat, incontestada des d'aleshores dins i fora les Valls. En el transcurs del segle XIX serví diverses vegades de suport a les reivindicacions andorranes de cara als governs francès i espanyol. El 1893, M. A. DE JERMON, traductor jurat de la cort d'apel·lació de París, en donà una versió francesa que fou reconeguda oficialment per aquell alt tribunal.

¹³ F. PASQUIER, *Charte fausse de l'organisation de l'Andorre sous Charlemagne*, BHPH, 1896, pàg. 765-70; S. SANPERE I MIQUEL, *La carta puebla de Andorra*, «La Vanguardia», Barcelona, 29 de juliol, 8, 13, 19 d'agost i 4 de setembre de 1896; J.-A. BRUTALLS, *Vallées d'Andorre*, *bulletin historique régional*, RUM, 3 (1897), p. 93; J. MIRET I SANS, *Les «Memorias cronológicas de los condes de Urgel» per Don Jaume Villanueva*, BRABLB, 5 (1911), pàg. 417, n. 1.

¹⁴ F. PASQUIER (*Charte fausse*, 766), seguit pels editors de la MGH (*Diplomata carolinorum*, I, 463), situa la redacció del pergami original, guardat a l'arxiu capitular de la Seu d'Urgell, al segle XI. A jutjar pels trets de l'escriptura, a part altres consideracions, m'inclino per una datació més tardana.

¹⁵ VALLS I TABERNER, *Privilegis i ordinacions*, III, priv. X-XI, n. 1.

del país andorrà i les llibertats concedides a la comunitat local pels seus pretesos fundadors. Els mateixos personatges — i la coincidència no sembla pas fortuïta — de qui hom feia derivar també els drets que la mitra urgellesa reclamava sobre les valls valirenques.

Aquestes dues posicions, igualment infundades, segons hom ha pogut constatar, han enfosquit durant segles els orígens de l'Andorra comtal i les seves relacions amb l'església d'Urgell. Ara, un cop desbrossat el camí d'elements superflus i llegendaris, podem intentar-ne l'esclariment i l'exposició a la llum dels fets coneguts i de les dades que les fonts genuïnes ens faciliten.

Alliberada, cap al final del segle VIII, del perill aràbic, Andorra compartí la sort del comtat d'Urgell, del qual formava part, i de les altres contrades catalanes de la Marca Hispànica, englobades en el regne d'Aquitània (781-814). En temps de Carlemany regia el susdit comtat urgellès un comte anomenat Borrell. Els seus successors immediats foren Asnar Galí (vers el 820) i el seu fill Galí, de procedència aragonesa. Aquest darrer fou substituït, l'any 834, per Sunifred, fill del comte Belló de Carcassona, el qual governà conjuntament els comtats d'Urgell i de Cerdanya fins a la seva mort, el 848.¹⁶ Pocs anys abans, per mitjà d'un precepte datat el 25 de gener de 843, Carles *el Calb* li havia atorgat, entre altres béns i pobles «juris nostri», situats al Rosselló, al Conflent i a la Cerdanya, la propietat de la vila d'Andorra, a la comarca d'Urgell, amb tots els seus *appendices*, terres, boscos, muntanyes, aigües i serfs d'ambdós sexes, amb la potestat absoluta de poder-ne disposar lliurement com a cosa pròpia.¹⁷ El context, tal com ens ha pervingut, situa la vall d'Andorra dins el *pagus* o comtat d'Urgell, la qual cosa vol dir que era sotmesa al govern dels comtes d'aquell territori, designats per l'emperador i representants seus. D'altra part, deixa entreveure suficientment el caràcter privat i parcial de la donació, que no abraça pas la totalitat del territori andorrà ni comporta tampoc cap transferència de sobirania. Així i tot, el document posseeix un gran interès, car és la primera vegada que un diploma emanat de la cancelleria imperial carolíngia menciona el nom

¹⁶ ABADAL, *Catalunya carolíngia*, III, 104-9; ID., *Els primers temps de Carles el Calb a Catalunya: 840-843, tractat de Verdun, EHM*, 2 (Barcelona 1970), 5, 14-17; ID., *Els primers comtes catalans* (Barcelona 1958), 20-23.

¹⁷ «In pago Oriel villa que vocatur vallis Andorra cum suis omnibus appendiciis, totum ad integrum, per hanc nostram largitionem, sicut nos abere cernebamus, ea videlicet condicione ut, quemadmodum de reliquis rebus suis proprietatibus, hec suprascriptis rebus cum omni integritate per hunc nostrum largitionis preceptum cum mancipiis utriusque sexus, cum terris, pratis, pascuis, silvis, montanis, aquis, aquarum decursibus et omnibus adjacenciis vel quicquid dici aut nominari potest, liberam et firmissimam in omnibus abeat potestatem faciendi quicquid elegerit, tam donandi quam vendendi seu comutandi vel etiam heredibus relinquendi» (ABADAL, *Catalunya carolíngia*, II, 334; TESSIER, *Recueil*, I, 17). Cal advertir, però, que els editors han hagut d'utilitzar una còpia tardana que ignorem fins a quin punt era una reproducció fidel de l'original perdut, exhibit, el 865, per l'abat de la Grassa en un judici contra el comte Salomó.

d'Andorra i, ensems, la referència més antiga coneguda sobre un nucli de poblament i sobre béns fiscals de propietat reial adquirits dins els seus confins pels comtes urgellesos.

Les successives ampliacions d'aquest patrimoni inicial durant els quaranta-nou anys que separen la mort de Sunifred I (848) de l'adveniment de Sunifred II (897-948) són del tot indocumentades. Res no sabem en concret de les relacions dels comtes Salomó (848-869) i Guifré I *el Pilós* (870-897) amb les valls andorranes. Les notícies documentals no reprenen fins al principi del segle x.

L'arxiu capitular de la Seu d'Urgell conserva encara quatre pergamins originals d'unes compres i permutes de possessions urbanes, situades a les par-ròquies d'Andorra i de Sant Julià de Lòria, fetes a diversos particulars pel comte Sunifred II, entre els anys 903 i 907.¹⁸ Més encara que el fet en si mateix — el valor dels terrenys al·ludits no sembla pas que fos gaire considerable —, és important la prova que aporten de l'existència d'uns predis comtals i de l'activitat desenrotllada durant aquells anys per a engrandir-los i millorar-ne les condicions. Una activitat que bé podria haver-se vist estimulada per unes circumstàncies que val la pena de recordar. A partir de la segona meitat del segle ix el comtat d'Urgell es transforma en hereditari i Sunifred II n'esdevé, per voluntat paterna, el primer comte privatiu. Aquest canvi, transcendental en la marxa cap a la plena autonomia, es tradueix en una major vinculació del titular al propi feu, transmès d'una manera regular, com a cosa pròpia, de pares a fills.

En el transcurs de gairebé una cinquantena d'anys que durà el seu govern, Sunifred II residí habitualment a Castellciutat, i no coneixem cap actuació o sortida seva fora dels límits del comtat. Dedicat amb preferència a l'organització i a l'administració del país, no descurà tampoc, amb vista a l'exercici d'un poder efectiu, d'engrandir i consolidar el patrimoni familiar. Les seves operacions a la vall de la Valira deuen haver estat d'una importància cabdal i decisiva en aquest sentit, car molts anys després de la seva mort hom continua associant el seu nom al conjunt de béns alodials que els comtes d'Urgell hi posseïen.

Sigui com sigui, el fet cert és que a la segona meitat del segle x els seus descendents disposaven a Andorra d'un extens lot de propietats heretades de llurs progenitors. Així ho atesta en primer lloc una escriptura de l'any 952, transcrita en el cartulari del monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles, edi-

¹⁸ Esmentats per P. PUJOL, *Els comtes primitius d'Urgellet* («El Cadis», any 6 (1935), núm. 112, pàg. 2), no sé que hagin estat publicats fins ara. A causa del seu interès, els transcriu a l'apèndix i en dono també una reproducció fotogràfica. Tots quatre han estat escrits pel mateix escrivà, el prevere Dutila.

tat recentment, en la qual trobem algunes indicacions orientadores sobre la quantia i la situació d'una part dels predis comtals. Ens referim a l'acta de consagració de l'església de Sant Feliu i Sant Martí de Castellciutat feta pel bisbe Guisad, en la data susdita, a prec del comte Borrell. Aquest li concedeix, entre altres béns situats dins el comtat d'Urgell, el castell i l'església de Sant Vicenç a la vall d'Andorra, amb totes les seves pertinences, terres i vinyes, i tots els alous que té a Canillo i a Encamp.¹⁹ L'allusió al seu avi i al seu oncle («sic ut constitutum fuit a diebus avii vel avunculi mei»), Guifré I *el Pilós* i Sunifred II, respectivament, indica ben clar que es tracta de dominis familiars adquirits per dret de successió. Les esglésies de Castellciutat i de Sant Vicenç, al peu del Montclar, passaren l'any 1099, en virtut d'una donació del comte Ermengol V, a la dependència de Tavèrnoles,²⁰ però el document no esmenta per a res els alous abans dits, potser perquè en l'endemig havien esdevingut, igual que la resta de les possessions comtals a les valls andorranes, propietat de l'església catedral d'Urgell.

Ara com ara és cosa impossible de poder precisar exactament quan els comtes urgellesos començaren a desprendre's de llur patrimoni andorrà a favor dels prelats de la Seu. Hom ha atribuït aquesta iniciativa al comte Sunifred II, el govern del qual coincideix en gran part amb el pontificat del seu germà el bisbe Rudolf (914-940), però no hi ha cap prova documental que ho certifiqui.²¹ En tot cas aquestes donacions anteriors, si existiren, foren de molt poca importància comparades amb els béns adquirits per l'església a conseqüència de la permuta acordada pel comte Borrell II i el bisbe Salla, l'any 988. La mitra cedia al comte certes possessions que li pertanyien al territori de Berga i al comtat de Cerdanya, i rebia, a canvi, entre altres compensacions, tots els alous comtals situats a la vall d'Andorra, això és, a les viles de Lòria, Santa Coloma, Andorra, Ordino i a qualsevol altre lloc on es poguessin trobar dins la mateixa vall.²² Aquesta

¹⁹ «Insuper ibidem trado, in valle Andorra, castrum sancti Vincencii cum ipsa ecclesia, cum omnibus rebus ad se pertinentibus et terris et vineis, et omnem meum alaudem quem habeo in Caniglaui et quantum alaudem habeo in Encampo» (J. SOLER, *El cartulario de Tavèrnoles* (Castelló de la Plana 1964), 39, núm. 8; C. BARAUT, *El monestir de Sant Sadurn de Tavèrnoles i les seves possessions a la vall d'Andorra*, *StM*, 10 (1968), 255-56).

²⁰ BARAUT, *El monestir de Sant Sadurn de Tavèrnoles*, 261-62.

²¹ La referència a la butlla de Benet VIII, del 1012, no em sembla prou convincent, sobretot atès que el privilegi del papa Agapet II, més amunt mencionat, de l'any 951, guarda sobre el particular un silenci absolut.

²² «Et in alio loco, que vocant valle Andorra, comutamur vobis ipsos nostros alodes, quem abemus in villa Lauredia, vel in villa sancta Columba, sive in villa Andorra, vel in villa Ordinavi, vel in aliis locis, ubi invenire potueritis, idest kasalibus, terris, vineis, ortis, ortalibus, arboribus, pratis, molinariis, cultum vel incultum. Et afrontat hec omnia a parte orientis in [ipsa] valle, de parte meridie afrontat in monte Rufo, de occiduo afrontat in rivo Nigro vel in ipsa roka de Tagamante, de parte vero circi afrontat [...] de Ars. Quantum infra istas afrontationes includunt, sic comutamur vobis ipsos alodes, quantum ibidem habemus, tam de parentorum quam per qualicumque voce ibidem habere debemus, totum ad integrum» (VILLANUEVA, *Viage*, X, ap. 21, pàgs. 274-75). A la darrera del mateix

darrera clàusula exclou, malgrat el silenci del document entorn de les altres parròquies, la hipòtesi d'una donació parcial dels béns familiars que els comtes d'Urgell posseïen en aquella part del comtat, traspassats en bloc al domini de l'església de la Seu. Lògicament caldria suposar que els alous d'Encamp i de Canillo mencionats en l'escriptura més amunt citada, del 952, hi eren també compresos, i no fóra estrany que el bisbe Eriball hagués invocat, alguns anys més tard, aquella concessió absoluta i il·limitada a fi d'obtenir del comte Ermengol II (1010-1038) el lliurament explícit o la restitució de la parròquia de la Maçana.²³

Fossin els que fossin el valor i l'extensió dels dominis hereditaris que els comtes d'Urgell cediren a la mitra, no hi ha cap dubte que abraçaven el conjunt del territori andorrà i superaven de bon tros les propietats privades que altres particulars i col·lectivitats — pensem sobretot en el monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles — hi poguessin tenir.²⁴ Aquesta preeminència sobre el terreny i la seva condició d'hereus i substituïts dels comtes urgellesos havia de conferir per força als prelatos de la Seu una posició destacada en la vida social de les Valls i fer que els seus habitants s'anessin acostumant a veure en ells, no solament els detentors del poder espiritual, sinó també, alhora, els veritables amos del país. En contra de l'opinió sostinguda per alguns autors, cal notar, de tota manera, que la susdita transferència alodial no implicava pas la cessió de la sobirania — de la qual el comte no disposava, i no estava, per tant, en condicions de transmetre —, ni tampoc la renúncia als drets senyorials que li corresponien i que, de fet, els seus successors continuaren exercint al llarg de l'onzena centúria.

La posició de la mitra i les seves relacions amb el petit país pirinenc, després de l'intercanvi de propietats del 988, resten reflectides d'una manera inequívoca en les dues butlles atorgades pels papes Silvestre II i Benet VIII a favor de Santa Maria d'Urgell, els anys 1001 i 1012, respectivament. La primera, recabada pel bisbe Salla, en ocasió d'una seva estada a Roma, enumera entre les possessions confirmades a la mateixa església tots els alous comtals radicats a la vall d'Andorra.²⁵ La segona, impetrada per sant Er-

segle x consta ja la presència a Andorra d'un administrador o procurador del patrimoni episcopal, l'ardiaca Sendred (VALLS I TABERNER, *Privilegis i ordinations*, III, 385, n. 1).

²³ Mencionada en l'acta de consagració de la catedral, del 1040. «Confirmamus etiam alodia cum parrochiis quae Ermengaudus egregius urgellensis comes dimisit seu dedit canonicae, cum consensu et voluntate dignissimi et magnificentissimi praesulis Heribaldi iam dicti... et parochiam de Maciana, quae est in valle Andorrae» (*Marca hispanica*, ap. 220, col. 1070).

²⁴ Les antigues possessions d'aquest monestir, situat a la riba dreta del riu Valira, prop del poblet d'Anserall, a uns set quilòmetres escassos de l'actual frontera andorrana, estaven agrupades principalment entorn de les esglésies filials de Sant Andreu de Tolse, Sant Vicenç de Santa Coloma i Sant Jaume d'Engordany; BARAUT, *El monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles*, 239-74.

²⁵ «In valle Andorra omnes alodes comitales» (P. KEHR, *Die ältesten Papsturkunden Spaniens* (Berlin 1926), 54, amb facsimil, Taf. VIII). A. MILLARES CARLO omet en la seva edició (*Documentos*

mengol, també durant una seva visita a la ciutat eterna, renova aquella confirmació en termes idèntics, bé que precisa que els susdits alous havien pertangut al comte Sunifred.²⁶ Com podem veure, ni l'una ni l'altra no van més enllà d'un reconeixement de l'herència comtal adquirida recentment per l'església d'Urgell a la vall de la Valira, i no contenen, a part això, cap al·lusió a drets o prerrogatives d'altra mena.

Aquest estat de coses sembla haver perdurat, sense canvis substancials, durant la major part del segle XI, en el transcurs del qual el poder episcopal experimenta, amb tot, un increment considerable a causa de les deixes dels fidels, especialment abundants i generoses en el període 1040-1092,²⁷ i de les noves concessions dels comtes urgellesos. Entre elles sobresurt la donació, ja precedentment consignada, de la parròquia de la Maçana, abans del 1040, i la dels mers, o dret sobre els mercats, atorgada pel comte Ermengol IV, el 23 de juny de 1083.²⁸ De la preponderància que l'església d'Urgell havia assolit a Andorra a la darrerria d'aquell segle se'n fa ressò la butlla del papa Urbà II, expedida a petició de sant Ot, l'any 1098. Els anteriors privilegis pontificis mencionaven només els alous comtals; ara és la vall d'Andorra globalment que és inclosa entre les seves possessions.²⁹ La diferència salta a la vista i és massa significativa perquè hom la pugui ignorar o passar per alt. L'atribució, segons el context, equival a reconèixer que la susdita vall, com a unitat geogràfica, pertany al domini privat de la seu urgellesa i forma part integrant del seu patrimoni. I no hi ha cap motiu per a suposar que aquest reconeixement, per part de la suprema autoritat religiosa, fos inconsiderat i gratuït i deixés de correspondre, per tant, a la realitat concreta de la situació aleshores existent.

És sabut que els bisbes de la Seu, per raons d'ordre administratiu i per tal de sostreure'ls a les cobejances dels nobles veïns i dels propis subordinats, infeudaren els seus dominis d'Andorra a la família de Caboet,³⁰ introduint

pontificios en papiro de archivos catalanes, Madrid 1918, pàg. 185-189), segurament a causa d'un descuit, aquest passatge, la qual cosa enganyà F. VALLS I TABERNER i l'induí a creure que no figurava en el text original i que, per tant, havia estat interpolat (*Privilegis i ordinacions*, III, pàg. VI, n. 3). Sobre el viatge del bisbe SaHa a Roma, vegeu VILLANUEVA, *Viage*, X, 118-120, i XII, 13-15; KEHR, *El papat i el Principat de Catalunya*, 339.

²⁶ «Et ipsos alaudes de val de Andora, qui fuerunt de Seniofredo comite» (KEHR, *Die ältesten Papsturkunden Spaniens*, 57, amb facsimil, Taf. XI; *El papat i el Principat de Catalunya*, 341-42).

²⁷ CH. BAUDON DE MONY, *Relations politiques des comtes de Foix avec la Catalogne*, I, 60, n. 1; J. M. FONT I RIUS, *Els orígens del co-principat andorrà*, pàg. 80, nn. 14-15. Vegeu els documents recollits en l'apèndix.

²⁸ VALLS I TABERNER, *Privilegis i ordinacions*, III, 379-81.

²⁹ «Et vallem Andorra cum omnibus finibus suis» (*Dotaliorum ecclesiae urgellensis liber 1*, fol. 16, n. 23; *Marca hispanica*, ap. 320, col. 1207; *PL*, 151, 502-3).

³⁰ Possedidora de la senyoria de la vall de Caboet o de Cabó (*Capudeizo*), prop de la vila d'Organyà, a la comarca de l'Urgellet, almenys des de la segona meitat del segle X; cf. J. MIRET I SANS, *Investigación histórica sobre el vizcondado de Castellbó* (Barcelona 1900); *Id.*, *Noves i documents inèdits sobre la família senyorial de Caboet i la qüestió d'Andorra* (Barcelona 1918).

així en el panorama andorrà un nou element personal, que, temps a venir, havia de convertir-se en el segon poder rector del país. La natura i l'abast originals d'aquella infeudació, interpretats sovint d'una manera inexacta, hagueren d'ésser forçosament condicionats pel desenrotllament progressiu de la senyoria episcopal, tal com l'acabem d'exposar, limitada, durant aquesta primera etapa, a la mera propietat territorial.

Cronològicament, els Caboet entren en escena a Andorra, com a associats i delegats de la mitra, a la primera meitat del segle XI, després doncs que els predis comtals havien passat ja a mans dels prelats urgellesos.³¹ El sistema així inaugurat, fonamentat potser inicialment només en un pacte verbal, atesa la mútua confiança, s'institucionalitza, vers el 1084, en forma de contractes bilaterals escrits, on la seva dependència respecte a l'església esdevé ben palesa.³² El 1096, Guitard Isarn de Caboet declara que tot el que li pertany a Andorra ho té al servei de Déu, de Santa Maria de la Seu, del bisbe present i dels que vindran després d'ell.³³ El seu fill, Guillem Guitard, reconeix semblantment, el 1110, la seva condició de feudatari de l'església d'Urgell per les seves possessions a la mateixa vall.³⁴ Enlloc no consta que els Caboet tinguessin altres béns en aquella part del comtat d'Urgell, llevat dels que havien rebut en custòdia de la mitra, la qual, d'altra banda, sembla haver confiat a llur administració la totalitat del seu patrimoni andorrà, llevat d'algunes excepcions passatgeres, com les atestades per un parell de documents inèdits que reproduïm a l'apèndix (núms. 6 i 10). El primer enumera les esglésies lliurades per sant Ermengol i el seu successor Eriball a Arnau Mir de Tost, en compensació de les donacions i els benefets que li devien, i entre elles inclou la de Canillo. Per una notícia consignada en el cartulari de l'església d'Urgell sabem, però, que el mateix Arnau va retornar-la al bisbe Guillem Guifré (1041-1075), en ocasió d'una nova donació de la catedral en temps del comte Ermengol III († 1065) o IV († 1090).³⁵

³¹ En un document del 1150 s'afirma que Miró Guitard de Caboet «et pater suus et avus et ceteri antecessores tenuerunt vallem Andorre pro episcopo» (CH. BAUDON DE MONY, *Relations politiques des comtes de Foix avec la Catalogne*, II, pàg. 90, doc. 47). L'avi de Miró Guitard, Isarn Ramon, apareix com a senyor de Caboet entre 1033 i 1065; cf. MIRET I SANS, *Noves i documents inèdits*, 16-19.

³² MIRET I SANS, *Noves i documents inèdits*, 66-67.

³³ «In Deo servicio et Sancte Marie vel ipso episcopo qui ibi est aut erit» (MIRET I SANS, *Noves i documents inèdits*, 22).

³⁴ En el seu testament deixa a la filla Ermengarda «ipsum quod habeo in val de Annorra per fevum», i posa sota la custòdia i protecció del bisbe «mei senioris» i del seu germà Miró Guitard els fills i tots els seus béns; cf. J. MIRET I SANS, *Investigación histórica sobre el viscondado de Castellbó*, pàg. 364, doc. 10.

³⁵ No és datada i porta l'epígraf: *Dotalia sedis urgellensis*. «Hec sunt dona que domnus urgellensis Ermengaudus comes cum domino G. gratia Dei episcopo et cum aliis nobilibus viris conferunt Deo et eius genitrici Marie et sue canonicis pro remedio animarum suarum atque parentum suorum». Segueixen les donacions i immediatament després de les del comte, aquesta: «Arnallum vero Mironis dat ecclesiam de Canilau et ecclesiam sancte Eugenie, cum suas vineas que ibidem sunt et ligna per duos menses in termino sancti Iacobi de ipso boscho singulis diebus .111. asinos honestos». *Dotaliorum ecclesiae urgellensis, liber I*, f. 179v, n. 551.

La segona escriptura alludida fa referència a la infeudació del castell de Figueres a favor de Bernat Transver pel susdit bisbe Guillem i els canonges de la seu urgellesa, l'any 1068, a canvi de l'honor de la parròquia de Sant Julià de Lòria que anteriorment li havien concedit. Notem de passada que l'església de Canillo ja no figura entre els béns que Arnau Mir de Tost diu, en el seu testament (11-8-1071), haver rebut del bisbe d'Urgell, «seniorem meum», i que a Bernat Transver, el qual ocupa el tercer lloc entre els seus marmessors, li són expressament confirmats tots els honors que aleshores posseïa i el feu del castell de Benavent.³⁶

Paral·lelament a aquest procés de recuperació de les possessions andorranes s'endevina una tendència, per part dels bisbes, a unificar-ne l'administració, confiada als comtors de Caboet amb l'exclusió d'altres possibles candidats. A mesura que el patrimoni eclesiàstic creixia i es consolidava, l'autoritat i la influència dels representants episcopals degué també anar-se afermant i estenent al conjunt de les sis parròquies andorranes. Nogensmenys, cal excloure que l'exercici de les funcions que els havien estat encomanades es basés en la participació en un poder eminent qualsevol, que només llurs superiors immediats, els prelats de la Seu, els haurien pogut conferir. I bé: els bisbes urgellesos, segons els testimonis adduïts, no posseïen encara aleshores el ple domini senyorial que no adquiriren fins l'any 1133, en virtut de la renúncia feta pel comte Ermengol VI de tots els béns i drets que tenia o pogués tenir a la vall d'Andorra —des del monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles en amunt— a favor del bisbe Pere Berenguer i de la seva església.³⁷ Aquest acte, que reconeix i sanciona una situació de fet, representa la culminació de les concessions atorgades anteriorment pels seus predecessors a Santa Maria d'Urgell i constitueix alhora el punt d'arrencada d'una nova època en les relacions —des d'ara estrictament d'índole feudal— de la mitra urgellesa amb la vall andorrana. L'esdeveniment i les seves conseqüències ultrapassen, però, els límits cronològics del present treball i el tema enunciat en el títol que l'encapçala.

Hem intentat de reunir i d'examinar, d'una manera desapassionada i objectiva, tota la documentació que ens ha estat conservada del primer període de la història d'Andorra, estretament vinculat a l'imperi carolingi i a la

³⁶ MIRET I SANS, *Investigación histórica sobre el viscondado de Castellbó*, pàg. 350-358, doc. 6; P. SANAHUJA, *Historia de la villa de Ager* (Barcelona 1961), pàg. 342-347, ap. n. 26.

³⁷ «Hoc quod habebat et habere debebat per directum sive per usaticum in valle Andorre et in Archavello, id sunt census, usaticos et alodia, totum ad integrum, ad proprium alodium, sine ulla reservatione, de ipso monasterio Sancti Saturnini ad amont» (VALLS I TABERNER, *Privilegis i ordinations*, III, 382-84).

Catalunya comtal, amb vista a precisar la natura i el contingut dels drets durant ell adquirits sobre les Valls per l'església d'Urgell. Les conclusions que es desprenen de l'enquesta crec que poden ésser resumides així:

a) Una intervenció personal i directa de Carlemany o de Lluís *el Piadós* en la constitució d'Andorra, com a país i com a comunitat autònoms, ha d'ésser exclosa i relegada al camp de la llegenda, de la mateixa manera que l'atribució a llur iniciativa de la transferència de la senyoria andorrana a la mitra urgellesa.

b) Des de l'època visigòtica, Andorra formà part de la diòcesi d'Urgell i, almenys des de la fundació de la Marca Hispànica, estigué integrada en el comtat del mateix nom sota la sobirania dels reis francs.

c) Les concessions d'ordre temporal, eclesiàstiques i civils, atorgades als prelats urgellesos durant els segles IX i X en el país andorrà no difereixen de les que els són igualment reconegudes en els restants territoris del bisbat, i eren així mateix compartides per les altres esglésies de la Narbonesa.

d) La senyoria episcopal a la vall de la Valira té el seu origen en els predis comtals cedits, el 988, pel comte Borrell II de Barcelona-Urgell a Santa Maria de la Seu, a canvi de diversos béns que la mateixa església posseïa a la Cerdanya i al Berguedà.

e) La formació del poder secular de la mitra d'Urgell, no solament a Andorra sinó encara a la diòcesi en general, coincideix amb els pontificats dels bisbes Sal·la (981-1010), sant Ermengol (1010-1035) i Eriball (1036-1040), i havia d'assolir la seva maduresa en temps de sant Ot (1096-1122). La política comuna a tots ells tendint a agrupar el patrimoni de l'església entorn de la seu episcopal, per tal de poder-ne vetllar així millor l'administració i la defensa, es veié segurament facilitada en gran manera per la conducta contrària dels comtes urgellesos, més interessats a enfortir llur posició en altres bandes i absorbits per la reconquesta de les terres meridionals del comtat.

f) Durant tot aquest període, que va des de la darrerria del segle X fins al principi del segle XII, els prelats de la Seu tenen i exerceixen a Andorra un domini basat, a part certs privilegis d'ordre eclesiàstic i fiscal, en la propietat privada del sòl (domini alodial), mentre que la sobirania era retinguda de primer pels emperadors carolingis i després pels reis capets, i els drets senyorials continuaven fonamentalment a mans dels comtes d'Urgell.

g) En conseqüència, cal suposar que els Caboet, associats per la mitra a l'administració del territori andorrà en qualitat de feudataris, tampoc no hi posseïren aleshores cap altra mena d'atribucions que les derivades de llur

participació a la potestat dominical dels bisbes, els quals només d'ençà de l'esmentat any 1133 trobem investits i fent ús de la plenitud dels drets polítics, judicials i militars, propis de la senyoria eminent, sobre la vall d'Andorra i els seus habitants.

A P È N D I X

1

Els esposos Ricosind i Mazulina venen al comte Sunifred, pel preu de deu sous, una vinya situada en el terme de la vila d'Andorra a l'indret anomenat Encorcés.

19 abril 903

In nomine Domini, ego Ricosindus et uxor mea Mazulina tibi emtori nostro domno Suniefredo comite. Constat nos aliquid tibi vindere deberemus, sicuti et facimus, vinea in valle Andorra, in apindicio de villa Andorra, in locum ubi dicitur Encorzese. Et congungit, de una parte in vinea de Gilimondo, et de alia in vinea de Istefano, et de tercia in vinea qui fuit de Sonprongano. Vindimus tibi ipsa vinea qui est infra ipsas adfrontaciones cum omni suo superposito ab omni [sic] integrietate, in ederato vel definito precio quod inter nos bone pacis placuit aque convenit, id est solidos .xx. quod tu emtor nobis detisti et nos vinditores de presente manibus nostris recepimus, et nihilque de ipso precio aput vos non remansit est manifestum; quem vero ipsa vinea de nostro iuro in tuoque tradimus dominio, ut ab odierno die et tempore quod facere, agere vel iudicare volueritis libera, in Dei nomine, abeatis potestate. Si quis contra hanc factum nostrum venerit aud nos venerimus ad inrunpendum, filii, fratres vel eredes vel quislibet homo inferam seo inferamus tibi aud partique tue, ipsa vinea duplam tibi perpetim abitura, et in abantea ista carta vindicionis firmis permaneat. Facta carta vindicionis .xliii. kalendas madii, anno .v. regnante Karulo rege filio Leudevico. Signum + Ricosindi. Signum + Manzulina, qui hanc carta vindicionis fecimus et testes firmare rogavimus. Signum + Laurenci. Signum + Ermenonci. Signum + Mansuidi. Dutila, presbiter, qui hanc carta vindicionis rogitus scripsit et SSS sub die et anno que supra.

(Seu d'Urgell, Arxiu Capitular, pergami original, s. n.)

2

Brungald i la seva muller Dolcesema venen al comte Sunifred, pel preu de cinc sous, una vinya radicada a la vila de Lòria, la qual d'una banda confronta amb una altra vinya del comprador.

30 març 904

In nomine Domini, ego Brungaldus et uxor mea Dolcesema tibi emtori nostro domno Suniefredo comi[te]. Constat nos aliquid tibi vindere deveremus sicuti et facimus vinea in valle Andorra, in villa Lauredia, qui infron<at> de una parte in rio, et de alia in vinea de vos ipsos emtores meo[s], et de tercia in vinea de Adunias et de Centullo, et de .iiii. in vinea de Atilane. Vindimus tibi ipsa vinea qui est infra ipsas adfrontaciones, cum suis arboribus vel cum omni suo superposito, ab omne integritate, in ederato vel definito precio quod inter nos bone pacis placuit aque convenit, id est, solidos .v. quo<s> tu emtor nobis dedisti et nos vinditores de presente manibus nostris recepimus et nihilque de ipso precio aput te emtore non remanmansit [sic] est manifestum; quem vero ipsa vinea de nostro iuro in tuoque tradimus dominio, ut ab odierno die et tempore quod facere, agere vel iudicare volueris, libera in Dei nomine abeas potestate. Si quis contra hanc factum nostrum venerit, aud nos venerimus ad inrunpendum, filii, fratres vel eredes, vel quislibet homo inferam seo inferamus tibi aud partique tue, ipsa vinea duplam tibi perpetim abitura, et in abantea ista carta vindicionibus [sic] in omnibus firmis permaneat. Facta carta vindicionis .iiii. kalendas abriles, anno .vi. regnante Karulo rege filio Leudevico. Signum + Brungaldi. Signum + Dolcesema, qui hanc carta vindicionis fecimus et testes firmare rocavimus. Signum + Feleni. Signum + Ermenonzi, Audericus, presbiter SSS. Dutila presbiter, qui hanc carta vindicionis rogitus scribsit et SSS sub die et anno que supra.

(Ibid., pergami original, s. n.)

3

El comte Sunifred permuta una terra situada a Encorcés, al lloc dit la Coma, per dues peces de terra que els esposos Miró i Sunifreda posseeixen a l'indret anomenat Sonplosa, confrontants amb diverses propietats del permutador.

27 juliol 904

In nomine Domini, ego Miro et uxor mea Seniofreda tibi emtori nostro Suniefredo comite. Constat nos aliquid vobis procamiare deveremus sicuti et facimus terras duas pecias in valle Andorra, in locum ubi dicitur ad Sonplosa; et ipsa una congungit de una parte in vinea de Eldesindo, et de alias in vestras terras. Et ipsa alia, infrontat de una parte, in terra de Fahilone et fratres suos, et de alias omnes partes in vestra terra. Procamiamus tibi ipsas terras qui sunt infra ipsas adfrontaciones, pro ipsa vestra terra quod abetis in Incorcese, in ipsa Coma. Quem vero ipsas nostras terras de nostro iuro in tuoque tradimus dominio ut ex presenti die et tempore quod facere, agere vel iudicare volueris libera, in Dei nomine, abeas potestate, sicut et nos similiter ipsa vestra. Si quis contra hanc factum nostrum venerit aud nos venerimus ad inrunpendum, filii, fratres vel eredes, vel quislibet homo, inferam seo

inferamus tibi aud partique tue, ipsas terras duplas tibi perpetim abituras, et in abantea ista carta procanbiacionis firmi permaneat. Facta carta procanbiacionis .vi. kalendas agustas, anno .vi. regnante Karulo rege, filio Leudevico. Signum + Mironi. Signum + Seniofreda, qui hanc carta procanbiacionis fecimus et testes firmare rogavimus. Signum + Laurenci. Signum + Sesegeti. Signum + Ninoni. Dutila, presbiter, qui hanc carta procanbiacionis rogitus scripsit et SSS sub die et anno que supra.

(*Ibid.*, pergami original, s. n.)

4

Els consorts Seseget i Utilone venen al comte Sunifred, pel preu de sis argenços, un tros de terra al lloc de Sonplosa, el qual confronta amb altres terres del mateix comte.

26 juny 907

In nomine Domini, ego Sesegetus et uxor mea Utilone tibi emtori nostro domno Suniefredo comite. Constat nos aliquid vobis vindere deveremus sicuti et facimus terra in valle Andorra, in locum ubi dicitur ad Sonplosa. Et congungit ipsa [terra, de] una par<te>, in extrata, et de alias omnes partes in vestras terra[s ...]m vobis ipsa terra et quale porcione abemus in ipsa Noce, om[nia ab] omne integritate, in ederato vel definito precio argenc[ia]tas .vi., quod vos nobis dedistis, et nos vinditores de presente manibus nostris recepimus, et nihilque de ipso precio aput vos non remansit est manifestum; quem vero ipsa terra de nostro iuro i[n ves]troque trado dominio, ut ab odierno die et tempore [quod] facere, agere vel iudicare volueritis libera, in Dei nomine, abea[ti]s potestate. Si quis contra hanc factum nostrum venerit au[t] nos venerimus ad inrumpendum, filii, fratres, vel eredes, vel quislib[et] homo inferam seo inferamus vobis aud partique vestro, ipsa terra [cum] omni superposito duplum vobis perpetim abiturum, et in [ab]lantea ista carta vindicionis firmis permaneat. Facta c[ar]ta vindicionis .vii. kalendas iulii, anno .viii. regnante Karulo[is] rege filio Leudevico. Signum + Sesegeti. Signum + Utilone, qui hanc carta vindicionis fecimus et testes firmare rogavimus. Signum + Feleni. Signum + Libani. Signum + Ermemiri. Dutila, presbiter, rogitus scripsit et SSS sub die et anno que supra.

(*Ibid.*, pergami original, s. n.)

5

Asner i el prevere Teoderic canvien al bisbe Ermengol d'Urgell unes cases i una cortina que tenen a la vila de Sant Julià de Lòria pel sòl i la vinya de la «Cellula».

30 gener 1028

In nomine Domini. Ego Asnero et Teudericho presbitero facimus nos karta comutacionis ad domum Sancte Marie qui est sedis vico de ipsas mansiones cum ipsa curtina, qui est in valle Andorra in villare que dicunt Lauredia. Et affrontant ipsas mansiones cum ipsa curtina de .i. parte in strada publica, et in alia parte in vinea de nos comutadores, et de parte .iii. in ipsas mansiones de Miro vel eredes suos, et de .iiii. vero parte in vinea de

Audenes et fratres suos. Facimus nos suprascripti Asnerius et Teudericus [comutacionem] de ipsum hec omnium quod superius resonat, cum illorum exiis et regressis et illorum superpositis, quantum inter istas affrontationes includimus ab integrum pro ipso solo de ipsa Cellula cum ipsa vinea, quod vos Ermengaude episcopo comutastis ad nos suprascriptos. Et est manifestum, et abeat potestatem modo omnique tempore. Et si quis contra hanc factum nostrum venerit ad inrumpendum, aut ullus homo inquietare voluerit in duplo componeret, et faciat cum sua inmelioratione et in antea ista karta comutacionis firma permaneat. Facta [karta] comutacionis .III. kalendas februarii, anno .xxx.ii. regnante Raudeberto rege. Sig+num Guitardus. Isarnus presbiter rogatus scribsit et (*s. man.*) sub die et anno quo supra.

(*Dotaliorum ecclesie urgellensis*, I, fol. 168, núm. 495)

6

Notícia de les esglésies, viles, castells, béns i honors que Arnau Mir de Tost posseïa en feu pels bisbes d'Urgell, Ermengol, Eriball i Guillem, amb la facultat de poder-los llegar als seus descendents o a qui li plagués.

4 agost 1046

Anno .xvi. regnante Aianrico rege, 11. nonas augusti. In nomine Dei omnipotentis. Precepit dominus Arnallus de Tost facere scripturam rememoracionis de ipsas ecclesias et parrochias sive servis et terras atque onorem, que tenet predictus. Arnallus de Sancta Maria Sedis Orgellensis sive de ipso episcopo Guilliemo; in hoc modo continetur in istius scriptura qualiter hoc adquisivit. In primis ipsa parrochia de Tost sive de ipso Plano sancti Tirsi, et ipsa villa de Loto sive de Clopedera, cum ipsa parrochia de Loto et cum medietate de ipsa parrochia de Ussiann, et cum ipsum archidiaconatum de sancto Petro, simul cum ipsa parrochia de Ceviz et cum ipsa parrochia de Ares, sive cum ipsa parrochia de Asnurri et cum ipsa prebosdia, et cum ipsa parrochia de Nabiners sive cum ipsa parrochia de Serbaos, et cum ipsa parrochia de Sanavastre, et ipsos tercios de valle Lordensis, sive cum ipsa parrochia de Canilgauuo, et cum ipsa parrochia de Tavarzeda sive de Confluente, cum ipsa parrochia de Novas et ipsa parrochia de Castellio, et ipso castro de Castellet. Isto kastro iam dicto cum predictas villas et parrochias et terras suprascriptas tenebat domino Arnallo iam dicto per manu de sancto Ermengaudo episcopo ad illum diem quem migravit ex hoc seculo, et per iam dicta omnia abebat sanctus Ermengaudus suo ominatico de Arnallo iam dicto. Et post eum fuit episcopus dominus Eriballus et dedit iam dicto Arnallo istas terras iam dictas et ecclesias et parrochias predictas, cum ipsa parrochia de Montedann et cum ipsa parrochia de Adragen, et cum ipsa parrochia de Salices sive de Vilar et cum ipsa parrochia de Gosal, et ipsa parrochia de Egils et de Rochamora, et cum ipsa parrochia de Codenauarz, et cum ipsa parrochia de Sassagars et ipsa parrochia de Traverseres, et quatuor milia solidos uistizo. Hoc totum predictum dedit iam dictus Eriballus supradicto Arnallo, sine quod non accepit de eo nullam rem nisi solo ominatico. Et post eum fuit domnus Guilielmus episcopus et dedit iam dicto Arnallo ipsas terras et ecclesias et parrochias predictas, cum ipso castro de Lanera, sive cum ipsa parrochia de Argilers et cum medietate de ipsa parrochia de Vilanova, et cum ipsa parrochia de Tentellagen et cum ipsa de Currizano, sive ipsa parrochia de Linars sive de ipsa Mora, et cum quatuor milia solidos

uistizo de iam dicta terra. Hoc etiam totum supradictum dedit domno Guilielmo episcopo iam dicto ad predicto Arnallo, cum predictos castros et terras et ecclesias et parrochias iam dictas, sine quod non accepit de eo nullam rem nisi solo ominatico. Et postea in castro Momagastre fecit donum de supradicta omnia domno Guilielmo episcopo ad Arsendis coniugem Arnalli iam dicti et ad filiiis filiabusque eorum, vel ad ipsis aut ipsas cui iam dictus Arnallus et predicta Arsendis dubitaverint, donaverint vel dimiserint supradicta omnia. Et istum donum fuit factum in manum Arnalli predicti, in presencia Reimundi Guilielmi de Loberola et Dalmacio Isarnni de Riner et de Seniofret de Cardona et de Unofret de Puioalto et de Reimundum Sancii et Guilielmi Sanlani et Guilielmi Sancii. Actum est hoc in predicto die et anno. Vitalis sacerdos, qui hoc scripsit et (*s. man.*) in supradicto die et anno.

(Seu d'Urgell, Arxiu Capitular, pergami original, s. n.
Al dors : «T. n.º 68, A. Mir de Tost carta, parum valet»)

7

Donació feta per Miró a Santa Maria d'Urgell, per després de la seva mort, de les cases, terres, vinyes, horts, arbres, pallers i molins que, heretats dels seus pares i germans, té a Sant Julià de Lòria i a la vila de Llu-meneres.

7 maig 1048

In Xristi nomine. Ego Miro facio carta ad Sancta Maria de omnia que abeo de terras et vineas, chasas et chasalibus, ortis, arboribus, ereis, paliaris, molinis cum exiis et regresis et illorum superpositis tam de sedentem quam de mobilem. Est ipsum ec omnium in apendicione de Sancto Iuliano de Lauredia vel villa de Almuneres. Abent afrontaciones de .i. parte in ipso rivo de Albinano, de alia parte in Sancto Martino, de .i. parte in ipso monte de Vergafolle. [Quantum] istas afrontaciones includunt si[c] facio ista carta de omnia que abeo que superius resonant, qui mihi adveni[t] de patre meo vel de fratres suos, sic facio ad Sancta Maria ab integrum ista carta in tale conventum dum ego vivo teneo et posideo, post obitum meum remanet ad Sancta Maria propter remedium anime mee; et si vindere volunt ipsi clericos de Sancta Maria de ipsa chanonica ad sorores meas vindant, ad Oria et Iaguinta. Et qui ista carta inquietare voluer[it] in duplo compona[t], cum sua immelioracione, et sia excommunicatus de ipsos sacerdos de Sancta Maria. Est manifestum, [et] in antea ista carta donacionis firma permanea[t]. Facta hac carta nonas madii, anno .xvii. regnante Enrici rege. Sig+num Miro, qui ista carta rogavit scribere et testes firmare. Sig+num Eldemar. Sig+num Gifredo. Sig+num Ermemiro. Durabiles presbiter rogitus scripsit et (*s. man.*) die anno quod supra.

(*Dotaliorum ecclesie urgellensis*, I, fol. 168^v, núm. 496)

8

Sança, la seva filla Guinedell i el marit d'aquesta Vasal cedeixen a Santa Maria d'Urgell un alou al Puig i a Tavaxeu, en el terme d'Ordino, reservant-se'n ells i els seus fills la possessió en vida, amb l'obligació de donar cada any a la canònica de la susdita església un pèrnil de valor de tres argenços, i els seus néts pel dret de cultiu la tercera part de tot el que s'hi collirà.

17 agost 1052

In nomine domini. Ego Sancia et filia mea Guinedell et Vasalo donatores sumus Deo et Sancte Marie sedis vigo Urgelli alodem nostrum, que habemus in Ordinau vel in eius terminos in locum que dicitur ad illo Puio sive in Tavaxeu, id sunt casas, casalibus, ortis, ortalibus, areis, pallareis cum illorum arboribus; sic donamus nos suprascripti Deo et sancte Marie sedis ad ipsa canonica, et advenit nobis ipsos alaudes de parentorum vel de comparacione vel de donacione siveque per ullas voces. Et donamus in tali modo, ut teneamus nos Sancia et Guinedell et Vasalo et filiabus de Guinedell qui sunt de legitimo coniugio in vita illorum teneant, et donemus nos Sancia et Guinedell et Vasalo et filiabus de Guinedell perna .i. per unumquemque annum valente argencios .iii. ad ipsa canonica. Post illorum obitum, de filiis vel de filias de Guinedell, sint proprium de ipsa canonica et teneant nepti de Guinedell ad laborandum et donent terciam partem ad ipsa canonica. Et isti alaudes habent affrontaciones de .i. parte in ponte alto, de alia in ponte de Surnas, de .iii. in fonte de Cudinela. Quantum inter istas affrontaciones includunt sic donamus Deo et sancte Marie quod superius resonat; et est manifestum. Si quis contra hanc ista karta donacionis venerit ad inrumpendum, non hoc valeat vindicare sed componat in duplo cum omnem suam inmejoracione, et in antea ista karta donacionis firma et stabilis permaneat modo vel omnique tempore, et non sit disrupta. Facta karta donacionis .xvi. kalendas septembris, anno .xxxii. regnante Enrico rege. Sig+num Sancia, Sig+num Guinedell, Sig+num Vasalo, qui ista karta donacionis fecimus et testes firmare rogavimus. Sig+num Vives. Sig+num Miro. Sig+num Guillelmo. Aranallus clericus, qui ista karta scripsit et subscripsit die et (*s. man.*) anno quo supra.

(*Id.*, I, fol. 169^v, núm. 501)

9

El prevere Guillem dóna a Santa Maria de la Seu i a la seva canònica l'alou, que posseix per herència, a l'apendici de santa Eulàlia, sant Julià i santa Pelàgia, a condició que després de la seva mort el cultiu resti en mans dels seus parents, els quals lliuraran, any per altre, a la dita canònica la tercera part dels fruits.

15 abril 1064

In nomine Domini. Ego Guillelmus presbiter per hanc scribaturam donacionis mee sic facio carta ad domum Sancte Marie sedis vico vel ad ipsa canonica de ipsum meum alaudem, qui mihi advenit de patre vel de matre mea, et sunt terras et vineas, casas, casalibus, ortis,

arboribus, ereis, paliariis, molendinis, aquis, aquarum vieductibus vel reductibus, cultum vel eremum, et est hec omnia in comitatum Orgello in apendice de Sancta Eulalia vel de Sancto Juliano vel de Sancta Pelagia, et abet affrontaciones hec omnium de parte orientis in Caputreo, de occiduo in castro de Termen, et de meridie in serra de Cogol, de parte vero circi in ipsa portella de Exoval, que dicunt. Quantum inter istas .IIII^{or}. affrontaciones includunt vel isti termini continent sic facio karta ad domum sancte Marie vel ad ipsa canonica, de hoc quod superius est scriptum, cum exeis et regressis earum et illorum superpositis ab integrum. In tale videlicet racione dum ego Guillelmus vixero teneo et possideo, post obitum vero meo remaneat ad meos proximos, et teneamus ego Guillelmus et posteritas mea et donemus de anno in anno ipsa tercia parte de ipsa laborancia ad ipsa canonica, et quando de me Guillemus obierit remaneat de ipsum meum avere mobile ipsa mea parte ad ipsa canonica pro mea voluntas; et est manifestum. Et si quis contra hanc karta ista donacionis venerit ad inrumpendum, aut ego aut ullusque homo vel femina qui ista karta inquietare voluerint, non hoc vindicare sed componat vel componamus in duplo cum sua immelioracione. Facta karta donacionis .XVII. kalendas madii, anno .IIII. regnante Philipo rege. Sig+num Guillelmi, qui hanc karta donacionis rogavimus scribere et testes tradidit ad roborandum vel firmandum. Sig+num Miro Caliviz. Sig+num Guillelmi Gualtero. Sig+num Petrus Ermemir. Oliba presbiter scripsit et (*s. man.*) die et anno quo supra.

(*Id.*, I, fol. 167v, núm. 491)

10

El bisbe Guillem i els canonges de la Seu d'Urgell atorguen, en feu, a Bernat Transver, a la seva muller Ermengarda i a llurs fills el castell de Figueres, del qual Arnau Mir de Tost i la seva esposa Arsenda havien fet do a la canònica, llevat de la part corresponent a Sança, mare d'Arnau, a canvi de l'honor de la parròquia de Sant Julià de Lòria que tenien per l'esmentat bisbe Guillem, exceptuada la dècima d'Aubinyà cedida anteriorment pel susdit Bernat Transver a Ramon Dacó.

21 gener 1067

Hec est convenientia inter Wilelmmum, gratia Dei Sancte Marie sedis episcopum, et cum eius canonicis et Bernardum Transverium et eius coniugis Ermengardis de castro Figere, que dedit Arnallus Mironis et coniux eius Arsendis Sancte Marie vel eius canonicis pro animabus eorum vel parentum suorum. Comutat Wilelmus episcopus Sancte Marie et eius canonicis Bernardo Transveri et coniux eius Ermengardis iam dicto castro cum suis terminis, exceptus ipsa tercia parte de ipsa dominicatura de terras et vineas quam tenebat Sancia mater Arnaldi Mironis in dominio et de uno homine de ipso castro Figere, exceptus suo decimo, pro ipsa parrochia Lorie, que est de ipso honore Sancte Marie, quam tenebat prefatus Bernardus per Willelmmum episcopum, exceptus ipsum decimum de Albiniano quod Bernardus prefatus dedit Raimundo Daonis. In tali modo ut teneat prefatus Bernardus iam dicto castro in vita sua per Willelmmum episcopum vel successores suos. Post obitum suum teneat Ermengards coniux eius, si maritum non apprehenderit, sine blandimento filiis suis, simili modo per fevum per episcopum predictum vel successores suos. Et si maritum apprehenderit remaneat prefato castro filiis Bernardi et Ermengardis, ipsi qui honorem tenuerint ex episcopo si non tollat ad eos ipsam honorem. Et post obitum vero Ermengardis teneant filii Bernardi unus post alium, ipse vel posteritas sua qui ipsam

honorem tenuerit Sancte Marie per iam dictum episcopum vel successores suos. Et in tali modo donat prescriptus episcopus ipsum castrum ad predictum Bernardum et ad coniugem eius vel ad filios eorum, ut post mortem predicis episcopi Guillelmi nulli episcopi successoribus suis non requirant potestatem de prescripto castro ad prefatum Bernardum neque ad coniugem eius neque ad filios eorum prescriptos, neque possit requirere per ullum directum, sed Bernardus et coniux eius et filii eorum retineant potestatem sibi de prescripto castro, propter comutationem sui honoris per prescriptam parrochiam Lorie quem ibi dederunt, quam ipsa canonica tenet in dominio, et propter constructionem et melioracionem et edificium quod faciunt in predicto castro. Et ipsam potestatem quam sibi retinent non donent nulli homini neque nulli episcopi, si eius voluntas non fuerit, sine ulla forcia. Et propter hanc potestatem quam ibi retinent non perdat episcopus suum senioratum vel servitium ut, habeat sicut de aliam honorem, exceptus prescriptam potestatem. Et non perdat intrare et exire et guereiare de ipsa villa, in tali modo [ut] non possint episcopi illis prescriptis Bernard vel coniux eius et filios eorum tollere iam dictum castrum. Et illi prescripti Bernardus et uxor eius et filii eorum, qui hanc potestatem retinent, non possint dare nullo homini nisi suis. Et prefatus Bernardus Transveri nec eius coniux nec posteritas sua, qui iam dicto castro Figere tenuerint, non poteant seniore nec baiulum facere nec heligere nisi episcopo Willelmo prelibato vel successoribus eius. Facta hec comutacione in tali modo cum prelibato episcopo et iam dictis canonicis de ipso castro Figere et de ipsa parrochia Lorie, ut non poteant nulli episcopi Sancte Marie nec nulli canonici in alio modo mutare nec inquietare Bernardo prescripto nec eius coniux Ermengardis neque filiis suis nec posteritas sua. Et episcopus concessit prefatam parrochiam Lorie eiusdem canonice sancte Marie sedis in perpetuum abendam aut possidendam. Facta est autem hec comutacio vel convenientia in capitulo Sancte Marie prelibate sedis, in presentia Willelmi gratia Dei episcopi et cunctis canonicis Sancte Marie sedis, .xii. kalendas februarii, anno .vii. regnante Philipo rege francigena.

(*Id.*, I, fol. 175^v, núm. 532)

11

Mir Bels dóna a Santa Maria de la Seu d'Urgell i als seus canonges l'alou que té a la vila de Lòria, cases, horts i vinyes, reservant-se'n la possessió en vida i prometent pagar cada any dos argenços a la canònica.

14 abril 1071

In nomine Dei eterni et salvatoris nostri Ihesu Xristi. Ego Mir Bels, magnum michi et satis licitum esse videtur domum Dei edificare ubique et de rebus meis honorare atque concedere, audientes predicacionem et monita sanctorum patrum, quia elemosinam a morte liberat animam. Propterea concedo atque dono ad domum Sancte Marie sedis vico omnia que habeo, tam mobile quam immobile, sive per comparacionem aut per qualicumque voce. Id sunt kasas, casalibus, ortis ortalibus, vineis et nichil exinde opus meum reservo, sed sicut obtineo in prefatum locum vel ad ipsos kannonicos ab integre eis concedo. Et est ipsum alaudem in comitatu Urgello in villa que vocatur Loria. Et affrontat ipsa hec omnia iam dicta de una parte in Rivoner, et de alia parte ad portellam ad ipso vallo, et de tercia vero parte in Bergafoll, et de .iiii^a. autem parte afrontat in Caboriu. Quantum inter istas afrontaciones includunt, sic dono atque concedo ad domum Sancte Marie vel ad eius kannonicos. Et ego Mir dum vixero tenuerim ipsum alaudem et donavero per unum-

quemque annum argentios .II. et post obitum meum remaneat solidum ad iam dicta sede sive ad ipsos kannonicos; et est manifestum. Quod si ego aut ullusque homo, qui ista charta donacionis venerit ad inrumpendum aut inquietare voluerit, in duplo componat et in antea ista karta firma sit et stabilis permaneat modo vel omnique tempore. Facta ista karta donacionis .XVIII. kalendas mai, anno .XI. regnante Philippo rege. Sig + num Mir Bels, qui ista karta donacionis iussit scribere et testes rogavit firmare. Sig + num Petrus sacri-custus. Sig + num Arnall Franc. Sig + num Bernardi Seniofredi. Petrus sacer rogatus scripsit et sub (*s. man.*) scripsit die et anno que supra.

(*Id.*, I, fol. 168, núm. 497)

12

L'ardiaca Bernat de la Seu d'Urgell cedeix als homes de Lòria l'església de Sant Martí i el cultiu de les seves terres, a condició que li donin, any per altre, la tercera part del pa i del vi que en treuran, i quan vingui a les Valls li proporcionin hostatge i vitualles a ell i als seus acompanyants; si no hi anés, hauran de portar-li un pernill òptim a la Seu, i vetllar, d'altra banda, pel manteniment del culte en la mencionada església.

29 setembre 1071

Hec est conveniencia que est facta inter archidiaconum Bernardum et homines de Loria, idest[...]gunt Ermengod et Isarn et Eromir et Poncio. Donat eis prefatus ar[chidia]-conus ecclesiam Sancti Martini, que est fundata in Loria, cum primiciis et oblacionibus suis et cum terris et vineis et arboribus eorum et cum ortis et domos quas prephatam ecclesiam habet, hoc tenore ut teneant eum illi et posterita[s] illorum in servicio Sancte Marie et suo ad laborandum, et donent de anno in anno medietatem panis et vini de ipsa laboracione iam dicto archidiacono, et si venit iam dictus archidiaconus ad illos cum tres vel cum quatuor chavallarios recipiant eum cum pane et vino et carne et civada. Si autem non venerit ad illos archidiaconus donent ei in Sede unam obtimam pernam, et suprascripti homines conveniunt iam dicto archidiacono ut faciant cantare ecclesiam Sancti Martini obtime, et sint sui homines fideles et fideliter reddant ei suum directum. Factum est hoc .III. kalendas octobris, anno .XII. regni Philipi regis francorum. Bernardus archidiaconus, qui hanc convenienciam rogavi scribere et testibus tradidi ad roborandum. Sig + num Pere Pladidi. Sig + num Sala Ato. Sig + num Sidela Elias. Sig + num Francmir Todolf. Bernardus arcidiaqonus sig + num. Olibanus sacerdos, qui ista conveniencia scripsit et die et anno (*s. man.*) quod supra.

(Seu d'Urgell, Arxiu Capitular, pergami original, s. n.)

13

Ramon i la seva muller Fedància permuten als canonges de Santa Maria de la Seu d'Urgell dues cases, orri i cortina que tenen al terme de Sant Julià de Lòria, en el lloc dit Nagol, pels béns que d'ells han rebut a Llu-meneres.

9 març 1082

In nomine Domini. Ego Raimundus et uxor mea Fedancia vos comutatores nostros Arnallus, qui est prepositus de canonicis Sancte Marie, et domnus Petroni[us] sacricustos et domnus Guillelmus Gualter et domnus Guillelmus Raimundus et Bernardus Seniofredus et domnus Raimundus Bernardus et aliorum canonicis qui sunt in capitulo Sancte Marie comutamur vobis .II. mansiones et orreo et cortina, cum illorum exiis et regressis et illorum superpositis, et est in comitatu Orgello, in valle Andorrensis, in apendice de sancto Iuliano vel de Lauredia aut in eius terminis, in locum qui dicitur Enugall. Et affrontat ipsum hec omnium de .I. parte in mansione vel in era de Baroni et fratres suos, de alia parte in via, de .IIII. parte vel de .IIII. in mansione de Sallani vel de Ellesin vel in ipso ortal. Ego Raimundus et coniux mea Fedancia comutamur ad vos suprascripti ipsum hec omnium supernominatum, quantum inter istas affrontaciones includunt ab integrum, per ipsum vestrum, quos vos nobis dedistis in Alimineres; et est manifestum. Et qui karta comutationis inquietare voluerit in duplo vobis componat cum omni sua melioratione, et in antea ipsa karta comutationis firma sit et disruptam non modo vel omnique tempore. Acta ista karta comutatione .VII. idus marcii, anno .XX.II. regnante Philipo rege francorum. Sig+num Raimundus, Sig+num Fedancia, qui ista karta comutationis fecimus et testes rogavimus firmare. Sig+num Poncio proli Centul. Sig+num Eromir proli Mironi. Sig+num Godmar proli Onofred. Eromir sacerdos rogatus scripsit (*s. man.*) et die et anno quod supra.

(*Dotaliorum ecclesie urgellensis, I, fol. 168^v, núm. 498*)

14

Donació d'Anna a Santa Maria de la Seu d'Urgell i a la seva canònica de les cases, cortines, orris, eres, pallers, terres, horts i arbres que posseeix a l'apendici de Sant Iscle de la Maçana i a Ribafraçta; vol que després de mort el cultiu d'aquests alous restin en mans del seu germà Vidal Duran i de llurs parents, i que aquests donin a la susdita canònica la meitat dels fruits.

25 abril 1085

In Xristi nomine. Ego Anna donator sum domino Deo et Sancte Marie sedis Urgellensis, propter remedium anime mee, ad ipsa canonica terras et mansiones, cortinas cum ipsos orreos et eris cum pallariis et ortos cum arbores, cum eorum exiis et regressis,

cum illorum superpositis tam in valle quam in monte; et est hec omnia suprascripta in comitatu Urgello in apendice de Sancti Aciscli, qui est situs in villa que dicitur Mazana, et in Ribafraacta vel in eius adiacenciis. Et habet affrontaciones ista hec omnia de .i. parte in rivo Nigro de monte, de alia parte in Lagunas, de .i. parte in collo de supra Ribafraacta que vocant Jova, de .iiii. vero parte in ipso collo de ipso Torer. Quantum inter istas affrontaciones includunt .iiii^{or}. et ambiunt, sic dono ista hec omnia suprascripta domino Deo et Sancte Marie vel eius canonice ab integrum. In tali vero conventu dum ego vixero teneo et possideo, post obitum meum remaneat ad fratre meo nomine Vidall Duran et suos proximos, et teneant per laboracionem in vita illorum usque in finem seculi et donent per unumquemque annum ad prepositum, qui est Sancte Marie, medietatem de ipsa laboracione qui exeunt de ipsos alodes; et est manifestum. Quod si ego donator aut ullus homo vel femina ista karta inquietare voluerit iram Dei inveniat. Facta karta donacionis .vii. kalendas mai, anno .xxv^o. regni Filipo rege. Sig+num Anna, qui ista karta donacionis feci scribere et manus meas propias firmare et testes firmare rogavi. Sig+num Dato. Sig+num Gomballus. Sig+num Arnallus. Remon sacerdos rogitus scripsit sub die et (*s. man.*) anno que supra.

(*Id.*, I, fol. 169^v, núm. 502)

15

Sidela dóna a Santa Maria de la Seu d'Urgell dues parts d'un alou situat a l'apendici de Sant Julià de Lòria, al lloc anomenat Juverri major; les retindran, mentre visquin, ell i la seva muller Flàvia, un després de l'altre, i proveiran cada any els canonges de carn per valor d'un argenç.

15 març 1089

In nomine Domini. Ego Sidela donator sum ad Sancta Maria sedis vico Urgellensis, per hanc scribtura donacionis dono ad illa omnium alaudem meum, id sunt terras et vineas, kasas, casalibus, porticos, curtineis, orreis, ereis, paliariis, arboribus, ortis cum exiis et regressis earum, cum illorum superpositis, exceptus ipsa terra qui est super ipso prado qui est de ipsum receptum de sancti Stephani, de ipsum alodium ipsas .ii. partes ab integrum, qui mihi advenit de parentorum vel de comparacione vel per ullas voces. Est ipsum hec omnium in comitatu Urgellensis in apendice de Sancti Iuliano, in locum qui dicitur Juverra maiore vel in eius terminis, et abet affrontaciones ipsum hec omnium de .i. parte in Capreo, de alia parte in Bescardal, de .iii. parte in rivo Nigro, de .iiii. vero parte in portella de Exoval. Quantum inter istas affrontaciones includunt, sic dono ego Sidela in ipsa hec omnia suprascripta ipsas .ii. porciones ad Sancta Maria propter remedium anime mee vel de parentes meos, et in tale pactum dum nos vixerimus Sidela et coniux mea Flavia teneamus et possideamus unum de post alium, et donare faciat mulier mea Flavia in vita sua ad ipsos canonicos Sancte Marie per unumquemque annum argenciata .i. in carne, et de post obitum vero suo remaneat ad Sancta Maria quomodo superius scribtum est ab integrum; et est manifestum. Si quis contra hanc ista karta donacionis inquietare voluerit, homo vel femina, non hoc valeat vindicare sed componat lege solidos .xx^{ti}. et in avante ista karta firma et stabilis permaneat modo vel omni tempore. Facta karta donacionis .xviii. kalendas aprilis, anno .xxviii. regnet (*sic*) Filipo re[gl]i franchorum. Sig + num Sidela, qui ista karta donacionis mandavi scribere et testes rogavi fir-

mare. Sig + num Petrus Bernardus. Sig + num Mironi Odus. Sig + num Arnallus Odus. Mironis sacerdos rogatus (*s. man.*) scripsit et die et anno quod supra.

(*Id.*, I, fol. 169, núm. 499)

16

Miró Bonfill, en el seu testament, deixa a Santa Maria de la Seu d'Urgell, a la seva canònica i al benaurat Ermengol, pontífex i confessor de la mateixa església, tots els aous i béns, mobles i immobles, que té a Canillo, i elegeix la seva sepultura al cementiri de Santa Maria. Si guareix de la present malaltia serà lliure d'escollir entre ésser vestit i alimentat a càrrec de l'esmentada canònica o conservar el domini de la pròpia hisenda, fins a la seva mort, al servei de la mateixa canònica.

20 gener 1092

Cum humani generis fragilitas ultimum vite tempus incognite sciat sibi evenire, necesse est unicuique homini ita cogitare de morte corporea, in quantum valet faciendo quod bonum est ut morte non dampnetur perpetua. Vox etenim evangelii loquente veritatem in auribus omnium hominum singulariter quasi pro omnibus sonat: Fili hac nocte anima tua egredietur a te, que ergo parasti cuius erit? Iterum in alio loco loquens discipulis veritas ait: Vigilate et orate quia nescitis quando tempus sit. His omnibus ego Miro Bonifilii auditis, quia pertimesco valde mortem temporalem sed magis ac magis eternam et quia me reum et peccatorem cognosco, penitet me male egisse et contra Deum omnipotentem multa scelera perpetrasse. Quapropter, quiescens in magna egritudine corporis mei, plena memoria et integro sensu mando scribere hoc testamentum et proprio meo hore que subscripta sunt locor, et comendo anima mea et corpus in potestate Dei omnipotentis et sancte Marie virginis genitricis domini nostri Ihesu Christi, et ex omnibus meis alodiis que habeo et de omnibus meis facultatibus et de omni meo mobili vel sedente que visus sum haberi vel possideri heredem facio Deum et dominum nostrum Ihesum Christum et genitricem eius dominam meam sanctissimam virginem Mariam et eius canonicam Urgellensis sedis et beatum Ermengaudum pontificem et confessorem ipsius ecclesie. Alodia scilicet que habeo in villa Canilavi, casas, casales, ortos, ortales, agros, in planiciis seu in montibus sive in ascensu sive in descensu, molinos, molinares, prati, pascua, omnes exitus et regressus et omnia culta vel herema, secundum quod dici vel nominari potest, in omnibus et per omnia quecumque meo iuri pertinent, gratissima voluntate et bono animo relinquo universa et dono domino Deo Sancteque Marie Urgellensis sedis eiusque canonice, et facio et eligo manumessores meos Barengarium Ollensari prepositum, qui hoc testamentum sumpsit, et clericos alme Marie sedis seniores meos, et illis accipiant omnia mea alodia et omnem meum avere in servicium operis Dei et beate Mariae virginis eiusque canonice, ut si mors mihi advenerit de ista egritudine illi accipiant honorifice corpus meum et reponant in ipso cimiterio S. Marie. Si vero mors mihi non advenerit in ista vice, tamen ita eligo et corrobore propria manu hoc testamentum ut nunquam in omni vita mea non faciam aliud, et si vixero de hoc malo et voluero ambulare ad canonicam Sancte Marie cum omni meo avere, ut recipiant me seniores mei canonici et donent me in omni vita mea victum et vestitum honorifice, et illi statuam meum alodium secundum quod melius eius videbitur ad servicium Sancte Marie eiusque canonice. Si vero voluerim stare in mea

domo et retinere meum alodium, ut retineam in vita mea in servicium Sancte Marie eiusque canonice. Et post meum obitum libere et absolute remaneat predicte canonice ab omni integritate in perpetuum habiturum. Si quis hoc testamentum dirumpere voluerit, iram Dei incurrat et cum Iuda traditore infernalibus ergastulis penas perpetuas passurus porcionem accipiat. Factus est hoc testamentum .XIII. kalendas februarii, anno .XXXII. regnante Philipo. Sig+num Mironis Bonifilii, qui hoc testamentum scribere mandavi et propria manu firmavi et testes firmare rogavi. Sig+num Mironis Bellucii. Sig+num Petri Escluua. Sig+num Alvar Seniofred. Sancio SSS. Johan presbiter SSS [ad Sanctum Saturninum de Canillavi, solidos .v.] Berengarius clericus qui hoc testamentum in prefato die et anno scripsi (*s. man.*) rogatus.

(*Id.*, I, fol. 169^v, núm. 500)

17

Guillem Ponç fa donació a Santa Maria de la Seu d'Urgell de la seva propietat de l'hort comunal, en l'apendici de Sant Julià de Lòria, amb totes les seves pertinences, terres, vinyes, cases, casals, horts, eres, pallers, ruscs, cortines, orris, molins, recs i arbres, a condició que romanguí indivisa, i amb el seu producte el preposít de la canònica li faci celebrar, any per altre, unes misses cantades per dos preveres de Sant Julià.

4 març 1111

In nomine Domini, ego Guillelmus Ponc facio karta donacionis ad Deum et ad Sanctam Mariam Sedis ipsum meum camp mansum de ort comunal cum totis suis pertinentiis, pro anima mea, sicut ego abeo vel abere debeo, id sunt terras et vineas, casas, casalibus, ortos, ortalibus, ereis, paliariis, apens, curtinas, orreis, orrialis, molinis, caper aquis, arbores cum arboraticos illorum, cum exitis et regressis, ermmum et condirectum, in montes quod et in valles, ubique ego abeo et vos invenire potueritis. Et est ipsum hoc omnium in apendicio de Sancti Iuliani de Loria vel in suas agencias, in locum quod dicitur in ort cumenal, et habet afrontaciones ipsum hoc omnium de .I^a. parte in font de Reisen, et de alia parte in Caboreu, et de .III^a. parte in Riuner, et de .IIII^a. vero part in illa portela de Exoval. Quantum inter iste afrontaciones includunt, sic dono ego Guillem Ponc ad Deum et ad Sancta Maria et ad prepositum eius, sicut superius scriptum est totum ab integrum, in tale conventum quod ipsam onorem non fiat divisa et prepositum Sancte Marie colloget ipsam onorem cui voluerit, qui faciat census pro anima mea sollido .I. gros ad illum totis annis, et qui faciat anniversarium ad duos presbiteros de Sancti Iuliani de anno in annum, qui cantent missas unum die pro anima mea et donet eis pane et vino et carne. Et est manifestum, et qui hoc inquietare voluerit in duplo componat et in antea ista carta donacionis firma permaneat omnique tempore et non sit disrupta. Acta carta donacionis .IIII°. nonas marci, annos .II. regnante Ledovic[us] rex. Sig+num Guillelmi Ponc, qui ista carta donacionis mandavit scribere et ad testes rogavi firmare. Sig+num Gospert prepositi. Sig+num Gerreta baiulo. Sig+num Guillelmi Bonfil de Ciroval, testes sunt de ista donacione. Arnallus levita rogatus scripsit ista carta dies (*s. man.*) et annos quod supra. Sig+num P. Albià. Sig+num A. fratris eius.

(Seu d'Urgell, Arxiu Capitular, pergami original, s. n.)

18

El preposít de Santa Maria de la Seu d'Urgell, amb el beneplàcit dels altres canonges, atorga a Martí de Tolde (Tolse ?), a la seva muller Maria, a llurs fills Berenguer i Montanera i al marit d'aquesta Ramon, l'heretat de l'hort comunal, situada a Sant Julià de Lòria, per la qual donaran a la canònica anualment un sou de plata.

31 juliol 1176

Notum sit omnibus hominibus, qualiter ego B. prepositus sedis, mensis iulii, cum consilio et voluntate canonicorum, dono tibi Marti de Tolde et uxori tue Marie et filie vestre Montanera et viro suo Ramon et Berengario filio vestro mansum de ort cumenal cum omnibus suis pertinenciis, quem Guillemus Ponc reliquit beate Marie, et vos et vestri habeatis et possideatis ipsum mansum integre et sine divisione sicut resonat in carta qua Guillelmus Poncii fecit beate Marie, sic facite censum annuatim ad festum sancti Michaelis .i. solidum gros denariorum Sancte Marie et eius preposito, et ipsum mansum non dividatur. Id sunt terras, vineas, casas, casalibus, orreis, orrialibus, ereis, palliaribus, ortis, ortalibus, molinis et molendinis, arbores et arboribus, pratis, pascuis, solis et superpositis, exiis et regressis, eremum et condirectum, tam in montibus quam in vallibus. Et sunt hec omnia in apendicione sancti Iuliani et in suis terminis, et in locum qui dicitur ort cumenal, quod habet affrontaciones de .i^a. parte in font de Reisen, de alia in Riuner, de tercia in Caborriu, de .iiii^a. vero parte in portela de Exoval. Quantum istas affrontaciones includunt, sic donamus vobis sicut superius scriptum est. Actum est hoc .i^{re}. kalendas augusti, anno dominice incarnationis m^o.c^o.lxx^o.vi^o. Sig+num B. prepositi, qui oc iussi scribere et testes rogavi firmare. Sig+num Guillelmi prioris. Sig+num R. archidiaconi de Autes. Sig+num P. de Vilanova prepositi, Bernardi magistri, Blancard. Sig+num A. de sancto Stephano. Sig+num. A. Guillemi de Eiroval. Sig+num P. Guillemi presbiteri. Sig+num Ferrer del Pui. Sig+num B. parafoniste. Petrus subdiachonus hec scripsit et hoc sig(s. man)num fecit die et anno que supra.

(*Ibid.*, pergami original, s. n.)